

Kyrönkaituri ja eräät muut kyrö-nimet

Appellatiivi kyrö esiintyy paikannimistöissämme laajalti ja yleisenä. Sanan alkuperä on ollut arvoituksellinen, ja sitä on yritetty valaista monin teorioin. VOIONMAA on yhdistänyt *kyrö*-nimet sanaan *kytö*: *kydön* katsoen sen merkitsevän 'korpea, korpiviljelystä, uudismaata'. Teoria on kumoutunut sillä perusteella, että *kyrö*-nimiä esiintyy ja on jo keskiajalla esiintynyt alueilla, joilla *r* on tuntematon *t*:n heikkoasteisena vastineena (Lopmeri, Vanhan Vehmaan kihlakunnan pitäjien ja kylien nimet II s. 36). Sen sijaan uutta, yksimielisesti hyväksyttyä selitystä nimille ei ole löydetty. Tärkein ja laajin on V. LUHON tutkimus (Kytösavut VI).

Luhon käsityksen mukaan *kyrö* on luontonimi, joka tarkoittaa korkeata, jyrkkärinteistä kalliota, kivikkoista mäkeä tai someroista kivistä harjua, eräelämässä laajaa takamaata, jolle ovat ominaisia kankaat, harjut, vuoret, järvet ja joet. Hän on esittänyt sanalle syrjäänin kielestä äänteellisen vastineen, joka tarkoittaa kalliorotkoa, minkä pohjalla virtaa joki tai puro. Lopputulokseensa Luho on päässyt tarkastelemalla 229 *kyrö*-nimisen maastonkohdan laatua (Kytösavut VI s. 114—128, 139). KUSTAA VILKUNA pitää Luhon selitystä keino-tekoisena. Hänen mukaansa *kyrö* olisi vanha henkilönimi, joka on kehittynyt lopulta jonkinlaiseksi heimon nimeksi: *kyrö*: *kyröläinen*, vrt. *häme*: *hämäläinen*, *ruotsi*: *ruotsalainen* (Vir. 1965 s. 115).

Pohjois-Hämeessä Pohjaslahden pitäjässä on Kyrönkaiturin järvi, joka kuuluu Ruoveden maisemille ominaisten siirrosjärvien pitkään ketjuun. Järven ulkonainen olemus suhtautuu erittäin puolueellisesti esitettyihin teorioihin, ja tätä puolueellisuutta eivät historialliset tosiasiat tunnu poistavan. Siksi se valaisseekin omalta osaltaan ongelmaa.

Suomen laajin *kyrö*-nimien alue si-

jaitsee Hämeenkyrön seutuilla käsittäen koko Kyrösjärven reitin ympäristön. Varsinais-Suomi ja Häme ovat hajaesiintymien aluetta, lukuunottamatta ehkä Hattulan ja Hollolan laajanpuoleisia »kyröjä». Savossa ja Karjalassa nimet taas muodostavat etupäässä irrallisia pesäkkeitä, joista suurimmat ovat Kangasniemessä, Sortavalassa ja Juuassa. Tärkeimmät *kyrö*-alueet sijaitsevat nimenomaan kangas- ja harjumaastossa. Tätä ilmiötä ei Luhon mukaan voida pitää sattumana (mts. 136). Hämeenkyrön seudun huomattavin *kyrö* on *Kyrösjärvi*, jonka rannat ovat suureksi osaksi kalliiset, paikoitellen hyvin jyrkät (Luho, mts. 120). Pohjanmaan *kyrö*-nimet tulkitaan yleensä siirrynnäisiksi Hämeenkyröstä (Jaakkola, Pirkkalaisliikkeen synty s. 134). Vilkun mainitseman »voimakkaan vaikutelman, että kysymyksessä on vanha henkilönimi» voi hyvin ymmärtää, sillä nimenomaan Hämeenkyröstä tai Pohjanmaan Isostakyröstä lähtenyt sekundaarinen nimistö on hyvin laaja, esim. *Kyrö*, talo Kangasniemen Kutemajärvellä, puheessa Kyröläinen, jonka asukkaat ovat alun perin tulleet 1800-luvun alkupuolella Kyröstä (O. Kuitunen 1929—1932, 1934); *Kyrönpelto*, pelto Kangasniemen Rekolassa, pellon maa-perä on tasainen kuin »Kyrön pelto» (O. Kuitunen 1929—1932, 1934). Myös muut Luhon mainitsemat Kangasniemen pesyeet ovat kyröläissiirrynnäisiä. Samoin selitetään monet muut nimet, esim. *Kyrö*, pelto Virolahden Alankoplossa, nimi on uusi, raivaaja vertasi peltoa Isoonkyröön (M. Arpiainen 1928—1932), *Kyrö*, itsenäinen tila Säräisniemen Neittävän kylässä, talon omistaja Aukusti Virkkunen oli ilvehtinyt kuokkiessaan mökin maita: »— — tähän tullee Isoonkyröm pellot» (I. Kaakinen 1937). Ruoveden Visuveden *Kyrönlahti* lienee syntynyt Kyrön nimen mukaan, sillä kyröläi-

sillä oli siellä erämaita (Luhon, mts. 122).

Pohjaslahden *Kyrönkaituria* ei voi luontevasti pitää siirrynnäisenä Hämeenkyrön seudulta, sillä Pohjaslahdella ei tiedetä milloinkaan olleen kyröläisten erämaita. Sen sijaan Luhon selitys soveltuu erinomaisesti järven nimeen, vieläpä niin hyvin, että syntyy mielikuva syrjäänin vastineen selityksestä 'kalliorotko, jonka pohjalla virtaa joki tai puro'. Järvi on nimittäin hyvin kapea ja sijaitsee korkean, jyrkkäseinäisen vuoren juurella. Nimi esiintyy tosin vanhoissa kartoissa Kaituri-asuisena, mutta paikkakuntalaisten käsityksen mukaan nimi Kyrönkaituri on vanha.

Luhon esimerkkien lisäksi on myös Suomen nimiarkiston kokoelmissa nimiä, jotka tukevat hänen teoriaansa, esim. *Kyrönlahti*, lahti Jaalan kirkonkylässä, lahden rannalla on toista kilometriä pitkä louhikkoinen vuori, Luokkaanmäki (Helena Pyötsiä 1958); *Kyrömäki*, mäki Sortavalan Rantueen kylässä, korkea, jyrkkärinteinen mäki, jonka alla on louhikkoa (Liina Moilanen 1930—1931). Mikäli Vilkunan käsitys *kyrön* alkuperästä on oikea, on todella outo sattuma, että *kyrö*-nimet selviä siirrynnäisiä tai lainoja lukuunottamatta lähes poikkeuksetta esiintyvät louhikkoisten maastonkohtien nimissä. Murteissa tavataan vielä nykyisinkin harvinaisena appellatiivi *kyrö* 'kät-

kö, piilo', » — — met olimma sillon jossa ki mettään kyrössä» YFor, T. Tuira 1956 (SS), joka tuntuisi tukevan Luhon käsitystä sanan kuulumisesta luontoappellatiivistoon. *Metsän kyrö* on mahdollisesti ollut alkuaan louhikkoinen, ryteikkoinen, vaikeakulkuinen maastonkohta, johon on ollut helppoa piiloutua, joka on ollut salaperäinen, selvittämätön. Tästä on ilmeisesti päästy nykyisin tavattavaan abstraktisempaan 'kätkön, piilon' merkitykseen, joka esiintyy mm. sanassa *kyröpissu*: » — — -kun olin pikku plikka niin kuulin jonkun sanovan kun lapsi päästi vettä helmaan — sen kyröpissu» Vilj, P. Säkki 1939 (SS). Tähän yhteyteen saattaisi liittyä myös verbi *kyrätä* »katsoa vihaisesti', alta kulmiensa, jurottaa, murjottaa, mököttää' (NS).

Kyrönkaituri sijaitsee syrjäisellä seudulla, jossa Pohjaslahden, Keuruun ja Vilppulan pitäjien rajat kohtaavat toisensa. Se on viime aikoihin saakka ollut villiä erämaata, jonne asutus ja kulttuurivaikutteet ovat saapuneet myöhään. Näin ollen on lähes mahdotonta sijoittaa nimeä kulttuurinimistöön, niin kuin Vilkunan teoria edellyttää. Sen sijaan järvi sinänsä, sen sijainti ja ulkonainen olemus, on havainnollinen esimerkki *kyrö*-nimien kuulumisesta luontoonimisistöön.

RITVA LAHTI—MONONEN

LÄHTEET

JAAKKOLA, Jalmari, Pirkkalaisliikkeen synty. Turun Suomalaisen yliopiston julkaisuja. Sarja B, osa II, n:o 1. Turku 1924.

LOPMERI, J. A., Vanhan Vehmaan kihlakunnan pitäjien ja kylien nimet II. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, osa 220. Helsinki 1947.

LUHO, Ville, Mitä merkitsee »kyrö». Kytösavut VI. Vaasa. 1954.

NS = Nykysuomen sanakirja. Porvoo 1951—61.

SKES = Suomen kielen etymologinen sanakirja I—III. Helsinki 1955—62.

VILKUNA, Kustaa, Paikannimien paikallissijojen käytöstä. Virittäjä 1965.

NA = Nimiarkiston kokoelmat.

SS = Sanakirjasäätiön kokoelmat.